– = sluit helemaal niet aan bij de doelgroep, de docent zal zelf andere instructies moeten formuleren

	Leergang 1	Leergang 2	Leergang 3
Taalgebruik			
Ondersteunende symbolen			
Uitvoerbaarheid			

› **Bespreek je bevindingen met studiegenoten of collega's, of schrijf een bijdrage op het forum op de website. Lees ook de bijdragen van anderen.**

› **Bekijk op dezelfde manier de instructies in de leergangen die je gebruikt. Bespreek je bevindingen met studiegenoten of collega's.**

5

FEEDBACK

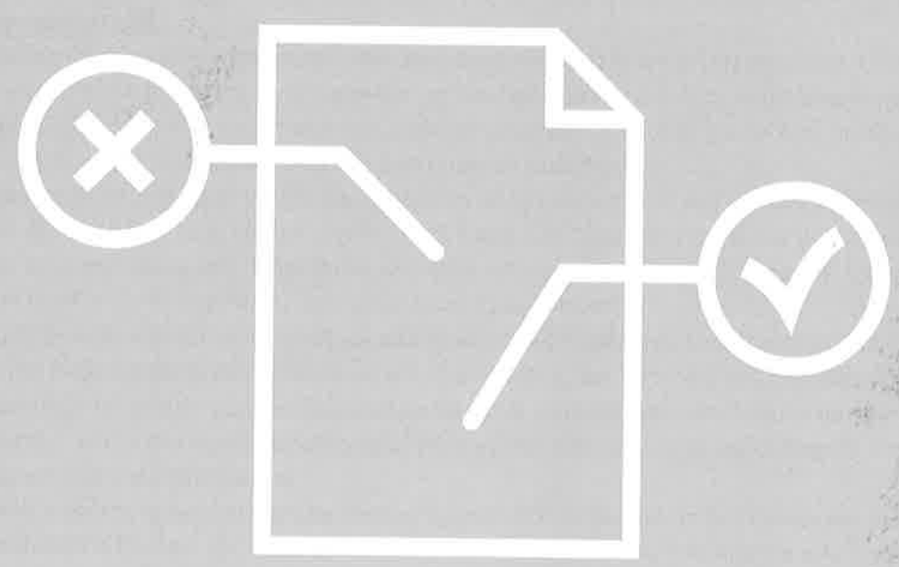

HOOFDSTUK 5

FEEDBACK

1 INLEIDING

DE ROL VAN FEEDBACK

Het leren van een tweede taal is een proces dat voor de meeste cursisten gepaard gaat met vallen en opstaan. In het begin is de taal voor de cursist vaak nog een brei van klanken, gaandeweg de rit gaan cursisten steeds meer verstaan en kunnen zij zelf ook makkelijker de woorden vinden om zich te uiten.

Om een taal te kunnen leren is het nodig dat cursisten in aanraking komen met een rijk taalaanbod. Daarnaast is het belangrijk dat zij in de gelegenheid zijn volop te oefenen met de taal. Een derde factor die cruciaal is bij het leren van een taal, is het ontvangen van feedback B.

Taalleerders experimenteren zelf met taal door nieuwe zinnen te maken, door nieuwe woorden uit te proberen; zo ontwikkelen ze hun taalvaardigheid. Tijdens dit 'experiment' zijn zij geholpen met informatie van anderen over hoe zij de taal gebruiken: feedback. Daarmee kunnen zij de kwaliteit van hun uitingen verbeteren.

Feedback kan zich op de eerste plaats richten op het verloop van het *taalleerproces*. Vragen die de cursist zichzelf kan stellen in dit kader zijn bijvoorbeeld: 'Ben ik al klaar voor het examen?', 'Hoe kan ik het leren van deze woorden aanpakken?', 'Waarom lukt het niet goed om snel de informatie in deze tekst op te zoeken?'

Op de tweede plaats kan de feedback zich richten op de *taal die de cursist produceert*. Cursisten maken tijdens het spreken en schrijven fouten, dat hoort bij het taalleerproces. Natuurlijk is het niet verstandig en bovendien niet wenselijk om elke fout te corrigeren, daarmee zou je de cursist demotiveren. Het is echter voor de cursist wel belangrijk om te kunnen leren van zijn fouten.

De NT2-docent is een belangrijke feedbackgever voor de cursist. In het *Competentieprofiel docent NT2* staat dit als volgt verwoord: 'De docent kan mondelinge en schriftelijke producten van leerders analyseren en is op basis daarvan in staat adequaat feedback te geven en prioriteiten te stellen.' (Liemberg e.a., 2010)

2 CASUS

HET BELANG VAN FEEDBACK VOOR DE CURSIST

Een cursist uit Wit-Rusland vertelt:
'Mijn naam is Danja, ik ben eerstejaarsstudente wiskunde aan de lerarenopleiding. Ik ben geboren in Wit-Rusland. Op basis van het Staatsexamen NT2 II en mijn vooropleiding ben ik toegelaten tot de lerarenopleiding.
Mijn stage in het eerste jaar is niet goed verlopen, de stageschool heeft besloten mijn stage voortijdig af te breken, omdat zij mijn mondelinge taalvaardigheid niet goed genoeg vinden. Ik ben hier erg van geschrokken, ik had niet in de gaten dat met name mijn uitspraak van het Nederlands kennelijk onvoldoende verstaanbaar is. Ik vind het heel erg jammer dat ik hier in het verleden door mijn omgeving niet op gewezen ben, tijdens de NT2-cursus ter voorbereiding op het Staatsexamen heb ik op mijn uitspraak van mijn docent nooit feedback gekregen.'

Een cursist uit Singapore vertelt:
'For me, it wasn't a culture shock at all with how the course went. Because in Singapore education system we are also encouraged to group work and have group discussions. The only thing that is different is that I realized the teachers tend to be too kind and not give very honest feedback regarding the student's progress. An example scenario will be: there are some students in our class for whom it is quite apparent that they probably will have problems passing the exam. In Singapore, the teachers will very honestly tell the students that they are very weak in that area and ask them to put in extra effort and work harder. But in our course, teachers tend to give too optimistic feedback. And it can come as a shock to the students eventually when they don't pass their exam. I think this is an isolated case in our course but the style of teaching in Holland in general is like this as I have noticed it in junior school for my relatives studying here. Teachers tend to be too kind with their words.'

› **Reflectievragen**
- Denk na over de vraag of je de problemen die de cursisten in bovenstaande casussen beschrijven herkent in jouw eigen lespraktijk. Als er sprake is van herkenning, zou je je aanpak dan willen veranderen? Zo ja, hoe?
- Hoe zou je jezelf waarderen (geef een cijfer tussen 1 en 10) als het gaat om het geven van feedback op producten van cursisten? En hoe staat het met het geven van feedback op het geven van taalleerproces? Beargumenteer waarom je jezelf deze cijfers hebt gegeven.

3 ACHTERGRONDEN

3.1 HET DOEL VAN DE FEEDBACK

HET TAALLEERPROCES
Je kunt zoals gezegd feedback geven op het verloop van het taalleerproces én op de producten van cursisten. Het bespreken van de voortgang van het taalleerproces met je cursisten doe je eigenlijk voortdurend: je geeft complimenten als een taak goed is uitgevoerd, je vraagt door als een cursist een antwoord niet adequaat kan formuleren. Het is daarnaast ook mogelijk om met de cursisten geregeld een gesprek over het taalleerproces aan te gaan. Dat kan aan de hand van de actualiteit: er zijn veel bruikbare teksten in kranten of op internet te vinden die gaan over taalleren B en die de input B kunnen vormen voor een gesprek.

VOORBEELDTEKST OVER TAALLEREN

'Mijn man en ik zijn beiden van Turkse afkomst. Ik ben zelf in Nederland geboren en opgegroeid, maar mijn man is overgekomen uit Turkije na ons trouwen. We praten thuis dus alleen maar Turks, en ook in onze vriendenkring en familie wordt er voornamelijk Turks gesproken. Ik heb zelf, toen ik klein was, eerst alleen maar Turks geleerd. De peuterspeelzaal heb ik wegens ziekte moeten missen. Ik ben pas Nederlands gaan leren in de kleuterklas.
Ik herinner me nog dat ik me in het begin erg alleen voelde, omdat ik niet kon communiceren. Maar uiteindelijk heeft het er wel toe geleid dat ik zowel het Turks als het Nederlands perfect beheers. Ik haal de twee talen nooit door elkaar en praat of het een of het ander. Hierdoor is mijn woordenschat in beide talen even goed ontwikkeld.
Ik heb nu een zoontje van dertien maanden. Hij wordt momenteel eentalig (Turks) opgevoed. Wij willen dat hij eerst onze moedertaal goed beheerst en dan pas het Nederlands. Daarom zijn we van mening dat hij zo laat mogelijk naar de peuterspeelzaal moet gaan. We weten alleen niet of dit wel het juiste is om te doen en of mijn theorie hierover wel klopt.
We zijn soms bang dat we hem hiermee tekortdoen. Het is immers ook erg belangrijk voor hem om op vroege leeftijd met leeftijdgenootjes te spelen en te leren delen.
Ik zou graag willen weten hoe een deskundige hier tegenaan kijkt. Klopt mijn theorie hierover eigenlijk wel, of heb ik uiteindelijk het Nederlands even goed geleerd als het Turks omdat ik misschien wel een talenknobbel heb?'

Bron: www.oudersvannu.nl

Er zijn ook interactieve manieren om feedback te geven. Zo werkte een docente in een inburgeringscursus met gekleurde kaarten. Zij had de doelen van de inburgeringscursus op posters in het lokaal gehangen. Geregeld voerde zij een gesprek met haar cursisten over deze doelen. Zij liet de cursisten dan met een rode kaart (ik ben nog ver van het doel af) of een groene (ik beheers het doel) of een gele (ik ben al aardig op weg naar het doel) aangeven hoe zij zichzelf inschatten. De gesprekken die daarna ontstonden over het leerproces van de cursisten boden de docent waardevolle informatie voor de inrichting van de lessen.

TAALLEERSTRATEGIEËN

Ook aandacht voor taalleerstrategieën is in dit kader relevant. Veel cursisten hebben op basis van hun ervaringen met het leren van talen of op basis van ervaringen die zij in hun leven hebben opgedaan, uitgesproken ideeën over hoe je het leren van een taal aanpakt (zie Hoofdstuk 1, Kenmerken van de NT2-leerder). Het aangaan van een gesprek over deze ideeën levert nuttige informatie op voor de cursist én de docent.
Er zijn verschillende hulpmiddelen die je kunt inzetten voor het voeren van zo'n gesprek. Er volgt nu een voorbeeld van een deel van een vragenlijst die je cursisten kunt voorleggen om met hen een gesprek te voeren over de taalleeractiviteiten die zij ondernemen. Daarbij is het ook nuttig om te horen hoe anderen het leren van de taal aanpakken. Cursisten kunnen elkaar bruikbare tips geven. Zo vertelde een cursist dat hij bewust elke dag aan iemand de weg vroeg, eenvoudigweg om te oefenen met Nederlands, niet omdat hij elke dag verloren rondliep!

TAALLEERSTRATEGIEËN VOOR GESPREKSVAARDIGHEID

Geef bij elke strategie aan hoe jij deze strategie gebruikt. De keuzemogelijkheden zijn:

1 = deze strategie pas ik vaak toe en gebruik ik graag
2 = ik pas deze strategie wel eens toe
3 = deze strategie gebruik ik niet, maar ik ben wel geïnteresseerd
4 = deze strategie werkt niet voor mij

Strategieën bij het deelnemen aan gesprekken

a. Regelmatig kansen aangrijpen om met moedertaalsprekers te praten; ☐
b. Van tevoren bedenken wat ik in een bepaalde situatie wil zeggen; ☐
c. Veel vragen stellen als manier om deel te nemen aan een gesprek; ☐
d. Voorspellen wat er gezegd zal gaan worden op grond van wat er al gezegd is; ☐

e. Anderen vragen feedback te geven op mijn taalgebruik; ☐
f. Anderen vragen of zij mij goed kunnen verstaan; ☐
g. Letten op hoe moedertaalsprekers iets vragen, excuses aanbieden et cetera. ☐

Strategieën voor als ik een woord niet weet

h. Hulp vragen aan mijn gesprekspartner; ☐
i. Andere omschrijvingen gebruiken (synoniemen); ☐
j. Gebaren gebruiken om te ondersteunen wat ik bedoel. ☐

Strategieën voor uitbreiding van de woordenschat

k. Veel lezen; ☐
l. Vakliteratuur lezen om vaktaalwoorden te leren; ☐
m. Een woorddossier bijhouden om nieuwe woorden vast te leggen en te herhalen; ☐
n. Gebruik van een woordenboek; ☐
o. Gebruik van internetsites om synoniemen of vertalingen op te zoeken. ☐

Bron: *Oxford's Language learning strategies*, 1990.

Goede feedback op het taalleerproces kun je geven door met je cursisten gesprekjes te voeren over de buitenschoolse situaties waarin zij actief zijn. Je kunt met ze bespreken hoe zij in deze situaties functioneren en wat zij nog willen leren.

BESPREKING VAN EEN BUITENSCHOOLSE SITUATIE

Een groep mensen uit Buthan woont bij elkaar in een kleine stad. Tijdens een les in de alfabetiseringsgroep vraagt de docent aan een echtpaar met een klein kind hoe zij spreken met de leidsters van de dagopvang. Wat doen zij bijvoorbeeld als het kindje ziek is en zij haar niet naar de opvang kunnen brengen? De ouders vertellen dat zij altijd een kennis die de taal beter beheerst dan zijzelf, vragen namens hen op te bellen. De docent vraagt of de moeder of vader dat ook zelf wil leren.

In Verboog en Gunawan (2007, p. 158) is een taalkaart I opgenomen die je als hulpmiddel hierbij kunt inzetten. Het is wel belangrijk om het werken met zo'n kaart regelmatig terug te laten komen, bijvoorbeeld wekelijks. Niet alle cursisten zien namelijk de noodzaak in van het invullen van zo'n kaart. Door er op een vast terugkerend moment over te praten worden zij ertoe gestimuleerd toch mee te doen, en als zij horen hoe anderen buiten de les met de taal bezig zijn, worden ze vanzelf ook op ideeën gebracht.

Tot slot hebben verschillende NT2-leergangen reflectieopdrachten opgenomen om cursisten te stimuleren na te denken over de vraag hoe zij als taalleerder I functioneren.

FEEDBACK OP PRODUCTIE: WANNEER?

Bij het geven van feedback op de spreekproductie van cursisten moet je goed bedenken op welke momenten je feedback geeft. Je kunt ervoor kiezen om meteen feedback te geven, of om even te wachten totdat de oefening bijvoorbeeld is afgerond of totdat er een natuurlijke pauze in het gesprek valt. Er valt iets voor te zeggen om feedback te geven op het moment dat zich een fout voordoet, maar ook voor het geven van feedback op een later moment.

Directe feedback kan heel goed werken als de situatie daarom vraagt. Als een cursist bijvoorbeeld een vraag stelt die je niet helemaal verstaat of begrijpt, is het noodzakelijk om om opheldering te vragen. Wanneer op een bepaalde grammaticale vorm gefocust moet worden, geef je ook directe feedback.

Andere situaties, zoals spreekopdrachten waarbij de cursisten druk met elkaar in gesprek zijn, lenen zich minder voor directe feedback. Het ligt dan meer voor de hand om na afloop van de spreekopdracht centrale feedback te geven op een paar opvallende of bij meerdere cursisten terugkerende punten.

Bij spreekopdrachten kan het nadeel van uitgestelde feedback zijn dat er te veel tijd zit tussen de opdracht en de feedback die je daarop geeft. Het maken van opnames met een voicerecorder of een videocamera kan daarbij uitkomst bieden. De fragmenten kunnen gericht beluisterd worden op de feedbackpunten die je onder de aandacht van de cursist wilt brengen. Verboog en Adèr (2011) geven bruikbare tips voor hoe je gerichte feedback kunt geven met behulp van video.

3.2 SOORTEN FEEDBACK

VORM EN INHOUD

Je kunt dus op verschillende manieren feedback geven. (Lyster en Ranta, 1997) Het is belangrijk om voor jezelf te bedenken waar je feedback op wilt geven: op de betekenis en de inhoud van de uitingen van de cursist of op de vorm van de uitingen? Bepaal goed welke feedback bij welke activiteiten het beste werkt. Over het algemeen wordt bij vrije spreekoefeningen vooral feedback gegeven op de inhoud. Voorbeelden vind je in het kader op p. 95. In meer gesloten oefensituaties wordt vaker naast een reactie op de inhoud, ook feedback op vormelijke aspecten gegeven. Een tussenvorm is de zogenaamde recast B. Je herhaalt een minder goed geformuleerde zin op een correcte manier. Voor de cursist is dit geen heel storende onderbreking, meestal wordt deze wijze van corrigeren door de cursisten als een bevestiging opgevat. Bovendien levert het hem een nieuw, goed voorbeeld op.

In het nu volgende kader volgt een overzicht van de diverse feedbackvormen zoals die in de literatuur van vreemdetalenonderwijs worden genoemd.

SOORTEN FEEDBACK

Feedback op de inhoud (Bossers e.a., 2010, p. 57)

- **Bevestigen**: de docent geeft aan dat de cursist op de goede weg is.
  'Goed zo, ga door.'
- **Vragen om verduidelijking**: de docent geeft aan dat de uiting niet begrepen wordt: 'Wat bedoel je precies?'
- **Uitbreiden van de inhoud**: de docent geeft aanvullende informatie.
  Cursist: 'Toen pakte hij zo'n lang ding.'
  Docent: 'Ja, hij pakte een bezem.'
- **Ordenen en samenvatten**: de docent verbetert een onsamenhangend verhaal door de feiten goed geordend te herhalen of door de essentie goed samen te vatten.

(Zijlmans en Latour, 2013 (gebaseerd op Lyster en Ranta).)

Feedback op de vorm

- **Expliciete feedback**: de docent zegt expliciet dat er een fout is gemaakt en corrigeert deze.
- **Metalinguïstische feedback**: de docent geeft informatie over de incorrectheid van de uiting en refereert aan een regel, zonder daarbij de correcte vorm te geven. De docent kan bijvoorbeeld aangeven dat er een fout is gemaakt in de vervoeging van het werkwoord. De cursist moet met deze informatie zelf iets doen.
- **Ellicitatie**: de docent probeert de correcte vorm bij de student uit te lokken. De docent kan dit doen door middel van drie technieken:
  1. De docent kan een strategische pauze in de zin maken, waarbij de cursist de zin moet aanvullen.
  2. De docent kan een vraag stellen aan de cursist om hem zo de correcte vorm te laten produceren.
  3. De docent kan de cursist vragen om zijn zin te herformuleren.
- **Herhaling**: de docent herhaalt de uiting van de cursist, inclusief de fout. Eventueel maakt hij door middel van intonatie duidelijk waar de incorrectheid zit;
- **Verzoek om verduidelijking**: de docent stelt een vraag waarbij duidelijk wordt dat de student een fout heeft gemaakt. Bijvoorbeeld: de cursist zegt: *Hij loop in de straat*. De docent vraagt: *Hoe zeg je dat, hij loop...?*.
- **Recast**: de docent herhaalt de uiting van de cursist, maar dan zonder fout.

De genoemde voorbeelden hebben allemaal betrekking op mondelinge productie van cursisten. Ook op schrijfproducten geef je niet alleen feedback op de vorm (grammatica, spelling, woordkeus), maar ook op de inhoud: komt de boodschap over? Hoe kan dit beter? Bijvoorbeeld als de opdracht was om een brief te schrijven, geef je ook feedback op de gebruikte briefconventies en de indeling. Bij een wat langere tekst geef je feedback op de opbouw, de indeling in alinea's, de manier waarop die met elkaar verbonden zijn en dergelijke.

EXPLICIETE EN IMPLICIETE FEEDBACK

Er wordt onderscheid gemaakt tussen expliciete en impliciete feedback. In feite zijn het overkoepelende termen. Bij expliciete feedback gaat het om feedback waar de docent expliciet corrigeert. Deze term staat tegenover impliciete feedback, waar de docent wel corrigeert, maar de cursist niet het goede antwoord geeft. In dit verband worden ook wel de termen directe en indirecte feedback gebruikt. Bij directe feedback corrigeert de docent de fout van de cursist expliciet (je schrijft niet *vel* maar *veel*), bij indirecte feedback geeft de docent aan dat er sprake is van een spelfout, maar benoemt hij niet wat de cursist eigenlijk had moeten noteren.
Het is niet zo dat je één feedbackvorm voor een specifiek lesdoel inzet, in de praktijk zul je de verschillende feedbackvormen door elkaar gebruiken.

FEEDBACK MET SYMBOLEN EN FEEDBACKINSTRUMENTEN

Je kunt met jouw cursisten afspreken om met feedbacksymbolen te werken. Dit is een vorm van indirecte feedback. Je kunt deze vorm zowel voor feedback op schriftelijk als op mondeling taalgebruik inzetten. Voor dat laatste wordt veel gebruikgemaakt van handgebaren of emoticons ▮. Het voordeel hiervan is dat je de cursist niet te veel stoort, en dat hij zichzelf kan corrigeren.
Voor het geven van feedback op schriftelijk taalgebruik kun je zelf symbolen afspreken met jouw cursisten. We geven hieronder een voorbeeld, maar maken daarbij de volgende kanttekening: welke symbolen je gebruikt hangt af van je groep, en van hetgeen je van hen kunt verwachten. Met andere woorden: wat hebben ze al gehad? Verder is het raadzaam om niet álles met behulp van symbolen aan te geven maar een selectie te maken, om te voorkomen dat de cursist te veel moet gaan puzzelen en gefrustreerd raakt. De cursist krijgt er dan ook zicht op welke fout hij vaak maakt en wat hij moet corrigeren. Het werken met symbolen heeft ten slotte alleen zin als je de cursisten ook (een deel van) hun werk laat herschrijven.

VOORBEELD FEEDBACKSYMBOLEN

WW = werkwoord staat in de verkeerde vorm
TIJ = verkeerde tijd
LI = verkeerde lidwoord
WK = verkeerde woordkeuze
V = het woord heeft de verkeerde vorm
v = er ontbreken woorden
/// = er staan woorden te veel
SPE = het woord is niet juist gespeld
INV = inversiefout
BIJZ = bijzinfout

SPE WW WW WK
Mijn **fader** is 47 jaren oud. Hij **hebt** een fiets en **rijd** iedere dag **in** zijn fiets naar werk.

INV WK SPE
Op zaterdag **hij** speelt voetbal. **Hem** elftal is niet zo **goet**.

WW
Ze hebben nog nooit **gewind**.

Bron: taaluniecentrum-nvt.org/materialenbank/newPackage/opdracht_53.html
Zie voor meer suggesties voor feedback op schrijfproducten met symbolen Bakx en Zijlmans, 2007.

Er zijn ook verschillende digitale feedbackinstrumenten beschikbaar. *Markin* is een programma waarmee digitaal feedback op schrijfproducten kan worden gegeven ▮. *Succes met taal* is een programma in ontwikkeling, waarin aandacht voor het taalleerproces wordt gecombineerd met het geven van digitale feedback op schrijfproducten ▮.

3.3 WELKE FEEDBACK IS EFFECTIEF?

SOWIESO GOED

Het geven van feedback zal er niet altijd toe leiden dat een cursist de fout op dat moment kan corrigeren. En als de cursist de feedback wel correct verwerkt, is dat geen garantie dat hij deze fout op een later moment niet meer zal maken. Dat betekent dan nog niet dat de feedback niet effectief is geweest. Welke van de hierboven besproken feedbackvormen het meest effectief is, kan op grond van onderzoek nog niet eenduidig worden

bepaald. Wat onderzoek wel heeft uitgewezen is dat 'het geven van feedback – in welke vorm dan ook, expliciet of impliciet – in alle gevallen effectiever bleek dan het achterwege laten ervan'. (Kuiken, 1995, p. 93)
Omdat moeilijk te achterhalen is welke feedback wanneer werkt, heeft Van Beuningen (2011) een vergelijkend onderzoek uitgevoerd waarbij de cursisten werden ingedeeld in vier groepen die ofwel verschillende vormen van feedback op hun teksten kregen, ofwel geen feedback kregen maar extra schrijfoefeningen. Aan het eind van een reeks schrijflessen is onderzocht welke vorderingen de verschillende groepen hadden gemaakt.
Uit het onderzoek kwam duidelijk naar voren dat corrigeren helpt. Cursisten die niet werden gecorrigeerd en in plaats daarvan meer schrijfoefeningen kregen, scoorden uiteindelijk slechter op correctheid en op de complexiteit van hun teksten dan cursisten die wél werden gecorrigeerd.
Uit eerder onderzoek leek naar voren te komen dat focussen op specifieke taalproblemen tot het beste resultaat leidt. Van Beuningen toonde echter aan dat ook corrigeren zónder te focussen een positief effect heeft op de taalverwerving. De cursisten in het onderzoek waarbij de leerkracht alle fouten corrigeerde, slaagden er niet alleen in de kwaliteit van hun teksten te verbeteren, ze maakten ook minder fouten in nieuwe teksten. Algemene, niet-gefocuste correctie levert dus ook op de lange termijn leerwinst op.

Het is op basis van het onderzoek van Van Beuningen lastiger om uitspraken te doen over het effect van directe dan wel indirecte feedback op taalfouten. Als cursisten hun teksten reviseerden, bleken beide methodes even effectief. In beide gevallen leverden de cursisten kwalitatief betere teksten af. Maar op de lange termijn waren er verschillen. Directe, expliciete feedback bleek beter te werken om te leren van grammaticale fouten (bijvoorbeeld fouten in de zinsstructuur) en indirecte, impliciete feedback was geschikter om te leren van niet-grammaticale fouten (zoals spelfouten).

HET BELANG VAN EEN GESCHIKTE OPDRACHT

Het geven van feedback, zeker als het gaat om feedback op schrijfproducten, kan bij de docent tot frustraties leiden. Het is een arbeidsintensieve taak waarvan de effecten soms nauwelijks zichtbaar zijn. Maar dat betekent niet dat de feedback geen zin heeft. Deze situatie ontstaat doordat je een opdracht selecteert die eigenlijk niet geschikt is voor de cursisten. Houd dus het doel en het niveau van de opdracht goed in de gaten.
Als een cursist bijvoorbeeld een sollicitatieformulier gaat invullen, vraag je dan eerst af of dit een taak is die de cursist op dat niveau aankan. Als de taak te moeilijk is, leidt dat immers tot een grote hoeveelheid zaken die verbetering behoeven: de cursist raakt gefrustreerd van een te moeilijke opdracht.
Wanneer de taak geschikt is wat betreft de moeilijkheidsgraad, is het natuurlijk van belang dat het formulier uiteindelijk foutloos wordt ingevuld en dat jij feedback geeft op alle zaken die verbeterd moeten worden.

Bij teksten die in de alledaagse communicatie worden gemaakt (een briefje aan een gezinslid, een boodschappenlijstje) is het misschien minder belangrijk om alle fouten eruit te halen. (Kuiken, 1995)
Cursisten willen dit overigens wel graag: zij willen vaak geen enkele fout laten zitten in hun teksten. Het is belangrijk uit te leggen waarom je soms niet alle fouten markeert.

EEN TE MOEILIJKE TAAK

Context:
De cursist krijgt de opdracht een briefje te schrijven voor een huisgenoot, waarin hij vraagt of de huisgenoot boodschappen kan doen. De cursist is een half jaar in Nederland, is laagopgeleid en leert langzaam. De woordenschat is nog erg beperkt. Het begrijpen van instructies verloopt nog erg moeizaam.
Sinds drie maanden volgt de cursist taallessen. Tot nu toe is er in de cursus alleen gewerkt met het overschrijven van woorden en het overschrijven van persoonlijke gegevens in een formulier.

Tekst van de cursist:

Naam: Nimrod
Achternaam: Kumra
Geboortedatum: 11-12-1972
Woonplaats: Rotterdam

Beste min vrouw...,
Kun je schaap voor min doen. Kun je voor mijn koop: seenasapple en pas, ik ben wacht voor jou thuis.

Kroet,
Nimrod

VORDERINGEN ZICHTBAAR MAKEN

Voor alle vaardigheden is het zinvol om producten van de cursist te bewaren in een portfolio om zo de vorderingen van de cursist in beeld te brengen. Je kunt de vooruitgang van de cursist bespreken aan de hand van het portfolio.
Als je met kleuren of symbolen feedback geeft op verschillende elementen in een schrijfopdracht (bijvoorbeeld woordkeuze, grammaticale items, spelling) en dit herhaalt bij verschillende schrijftaken die je in de loop van het jaar geeft, ziet de cursist op welke gebieden hij zich ontwikkeld heeft en waar nog aandacht nodig is.

PEER FEEDBACK

In de NT2-klas kunnen cursisten ook elkaar vooruithelpen door feedback te geven op elkaars producten en/of prestaties. Dit heet *peer feedback*. Soms zijn NT2-docenten wat aarzelend bij het inzetten van deze vorm van feedback, omdat zij bang zijn dat cursisten die de taal nog aan het leren zijn, nog niet zo goed in staat zijn om feedback te geven op anderen. Het tegendeel is waar, maar het geven van feedback aan elkaar is wel iets wat niet zomaar gaat; het moet geleerd worden. Om je cursisten dit te leren kun je gebruikmaken van zogenaamde feedbackformats. In Verboog en Gunawan (2007, p. 160) is een voorbeeld van zo'n format te vinden (Observatieformulier gespreksvaardigheid).
De vorm van feedback geven moet cursisten wel het gevoel geven dat het hen iets oplevert, dat het hen helpt om beter te worden in de taal. Het is daarom belangrijk dat op het geven en ontvangen van de feedback meer activiteiten volgen, zoals een gezamenlijke bespreking van een geschreven tekst, of het samen beluisteren van een opname van een gesprek. De peer feedback maakt op die manier onderdeel uit van het evalueren van de onderwijsleeractiviteiten.
Melis en Le Page (2006) bespreken hoe zij in hun lessen aan hogeropgeleide anderstaligen werken met peer feedback. Enkele bruikbare voorbeelden van checklists die zij hebben ingezet zijn te vinden op de website 1.

Soms zijn cursisten bang dat zij fouten zullen overnemen van andere cursisten die de taal nog niet zo goed spreken. Deze zorg is ongegrond. Cursisten leren namelijk niet alleen van hun eigen fouten, maar ook van de fouten van andere gesprekspartners.

CENTRAAL BESPREKEN

Je kunt cursisten ook bij het feedbackproces betrekken door een product of onderdelen van verschillende producten centraal te bespreken. Hierbij kun je bijvoorbeeld een schrijfproduct van een cursist (geanonimiseerd) of een aantal fragmenten van verschillende cursisten via de beamer aan de hele groep laten zien. Je geeft aan op welke criteria de tekst wordt bekeken of voorziet de tekst(fragmenten) van voor de cursisten bekende feedbacksymbolen, en nodigt de groep uit om aan de hand van die criteria opmerkingen te maken bij de tekst. Uiteraard moet je er wel voor zorgen dat dit in een veilige sfeer kan gebeuren. De schrijver, indien bekend, mag bijvoorbeeld aangeven welke feedback hij gaat verwerken en welke niet; zo blijft hij de eigenaar van het product. De andere cursisten kunnen tips die zij voor het verbeteren van hun eigen werk ook nuttig vinden noteren en toepassen bij de revisie van hun teksten. Ook bij mondelinge opdrachten kan op deze manier gewerkt worden.

4 PRAKTISCHE TIPS

STEM DE FEEDBACK AF OP DE BESCHIKBARE TIJD

Zet cursisten in bij het geven van feedback, je hoeft niet alles zelf te doen. Cursisten leren hiervan en het bespaart jou tijd. Je hoeft ook niet steeds alle producten van cursisten van feedback te voorzien. Je kunt bijvoorbeeld elke week een paar schrijfproducten van cursisten bespreken en er op die manier voor zorgen dat iedereen een keer aan de beurt komt.

STIMULEER BUITENSCHOOLSE FEEDBACK

Leer cursisten aan om taalleerstrategieën in te zetten (zie het kader op p. 92-93). Zo kan de omgeving worden ingezet bij het geven van feedback.

WEES CONSEQUENT

Wees consequent in de wijze waarop je feedback geeft. Hanteer één systeem. Als je werkt met correctiesymbolen, zorg er dan voor dat het praktisch haalbaar is voor jou en voor je cursisten om hiermee te werken. Een ellenlange lijst met symbolen is niet werkbaar. Als je je groep deelt met een andere docent, zorg je er uiteraard voor dat jullie beide op dezelfde manier feedback geven.

WEES SELECTIEF

Om te voorkomen dat de cursisten gefrustreerd raken of door de bomen het bos niet zien, maak je een selectie van zaken waarop je corrigeert. Begin met de fouten die voor de communicatie het meest relevant zijn, en bedenk ook wat ze al hebben gehad. Je kunt ook een beperkt type fouten selecteren die je middels symbolen corrigeert, en overige fouten direct corrigeren. Het vergt enige durf om fouten te laten zitten. Als je het doet, is het van belang dat de cursisten dit weten. Bespreek waarom je dit doet.

SPREEK VAN TEVOREN AF WAAR JE FEEDBACK OP GEEFT

Zowel voor schrijf- als voor spreekopdrachten geldt dat het nuttig is om van tevoren met de cursisten af te spreken waar je feedback op gaat geven. De cursisten kunnen zich daar bij de uitvoering van de taak dan speciaal op richten. Doelgerichte feedback voorkomt ook dat je alle kanten uitschiet bij de evaluatie van de uitvoering van een taak.

ZORG VOOR FEEDBACK OP JEZELF

Organiseer feedback op jouw manier van feedback geven. Feedback geven is een vaardigheid die vraagt om oefening. Je kunt een opname maken van een les en specifiek letten op de wijze waarop jij feedback geeft. Een collega mee laten kijken kan ook erg waardevol zijn.

VUISTREGELS

Vuistregels bij het geven van feedback op mondeling taalgebruik

1. Het (laten) verduidelijken van de inhoud heeft altijd, plenair en individueel, de hoogste prioriteit. Betekenisoverdracht blijft altijd het hoofddoel. Feedback op adequaatheid (heeft de cursist duidelijk kunnen maken wat hij bedoelt, gebruikt hij de juiste woorden?) is daarop afgestemd. De feedback op correctheid is ondersteunend voor de betekenisoverdracht (gebruikt de cursist een verkeerde vorm of uitspraak die het begrip verstoort?).

2. Bij het geven van feedback zul je rekening moeten houden met het taalvaardigheidsniveau van de cursist. Het heeft immers geen zin feedback te geven op fouten waar de cursist gezien zijn taalvaardigheidsniveau nog lang niet aan toe is.

3. Feedback met betrekking tot de vorm (grammatica) is bij een laag taalvaardigheidsniveau op slechts een beperkt aantal manieren effectief. Het uitlokken van verbeteringen door doorvragen of vragend herhalen van zinnen is een van de meest gebruikte vormen van feedback. Er wordt hierbij om vormverbetering gevraagd, terwijl de nadruk blijft liggen op het overbrengen van de inhoud.

   Voorbeeld:
   Bij cursisten tussen 0 en A1-niveau bij opvallende en storende fouten:
   - bevestigen op inhoud én correct herhalen of herformuleren.

   Bij cursisten tussen A1 en A2-niveau bij opvallende en storende fouten:
   - correct herhalen met nadruk of expliciete verbetering;
   - herhalen of doorvragen om verbetering uit te lokken.

   Wees je er echter van bewust dat de cursist zich bij deze wijze van feedback geven niet altijd realiseert dat het om een vormverbetering gaat, cursisten zijn er vooral op gericht om zich verstaanbaar te maken en kunnen denken dat de feedback op de inhoud gericht is in plaats van op de vorm. Of zij de feedback altijd oppikken (uptake) is nog maar de vraag. (Zijlmans en Latour, 2013)

4. Vanaf het begin van de taalverwerving is de aandacht voor uitspraak essentieel. Tegelijkertijd is het niet erg effectief om systematische fouten continu te verbeteren. Uitspraakfouten zijn bij uitstek iets om individueel en gedifferentieerd aan te pakken.

5. Gebruik gebaren of andere hulpmiddelen, zoals gekleurde stroken of symbolen, bij het geven van feedback. Deze lijken goed opgepikt te worden door cursisten en leiden in veel gevallen tot verbetering van de uiting. (Zijlmans en Latour, 2013)

Vuistregels bij het geven van feedback op schriftelijk taalgebruik

1. Revisie (verbeteren door de cursist) moet gestimuleerd worden. Maak hier tijd voor vrij in de les. Cursisten zijn beter te motiveren voor revisie als zij het idee hebben dat de revisie ook praktisch gezien zin heeft, als zij merken dat de ontvanger bijvoorbeeld een e-mail beter begrijpt of hoger waardeert.

2. Gebruik één manier van feedback geven consistent. Dat geldt zeker voor het gebruik van feedbackcodes.

3. Het geven van feedback heeft meer effect als deze gekoppeld is aan een betekenisvolle, communicatieve opdracht. Een groep cursisten plant bijvoorbeeld samen het jaarlijkse uitstapje met de cursusgroep. Het is uitermate functioneel als zij daarover met elkaar spreken. De feedback kan zich daarna richten op de inhoud (is het gelukt activiteiten te bedenken voor het uitstapje?) en op het overbrengen van de boodschap aan elkaar (heeft elke afzonderlijke cursist zijn idee over het uitstapje op een begrijpelijke manier kunnen overbrengen?).

Bron: taalunieversum.org/onderwijs/nt2-beginnersdoelen/feedback

5 EINDOPDRACHTEN

OPDRACHT 1 FEEDBACK OP HET TAALLEERPROCES

> **Ga terug naar de casus van Irina, p. 12.**

Geef Irina feedback op het verloop van het taalleerproces. Welke taalleerstrategieën adviseer je Irina?

OPDRACHT 2 FEEDBACK OP SCHRIJFPRODUCTEN

> **Welke feedback geef je op de schrijfproducten op p. 104-106?**

- Op inhoud, grammatica en/of andere zaken, bijvoorbeeld briefconventies ?
- Direct (corrigeer je zelf) of indirect (moet de cursist met behulp van symbolen zelf fouten corrigeren)?

- Corrigeer je alles, of laat je bepaalde fouten zitten?
- Hoe geef je feedback: individueel en/of in groepsverband?
- Geef je de feedback zelf of betrek je de medecursisten erbij?
- Welke feedback is eventueel nuttig voor de hele groep?

1. Context:
Alledrie de schrijfproducten zijn van dezelfde cursist. De cursist zit in een groep die in 9 weken (3 x 3 uur per week les en 3 x 3 uur huiswerk) van 0 naar A2 gaat. De opdrachten zijn gemaakt op driekwart van het traject. Alle zinsstructuren zijn aan de orde geweest (hoofdzinnen, vraagzinnen, inversie B en bijzinnen), evenals de o.t.t. en v.t.t. De o.v.t. is net geïntroduceerd.
Deze cursist is al wat langer in Nederland en heeft voorafgaand aan de cursus buitenschools taal verworven.
De opdrachten gaan over het schrijven van e-mails en waren:
A Reageer op een uitnodiging van je vriendin om samen naar de bioscoop te gaan.
B Schrijf je zieke collega een berichtje.
C Je bent een weekend in een hotel geweest en thuis ontdek je dat je je fotocamera kwijt bent. Schrijf naar het hotel om te vragen of zij de camera misschien gevonden hebben.

- **Opdracht A**
Lieve Jana,

Sorry, dat we kunnen morgenavond samen naar de bioscoop niet gaan. Ik kan geen oppas voor mijn dochtertje vinden. Mogen we volgende week naar de bioscoop gaan?

Veel groetjes,
G.

- **Opdracht B**
Beste collega Wim,

Ik wens je strekte en ik hoop dat jou snel weer better bent.

Hartelijke groeten,
G.

- **Opdracht C**
Mevrouw G.M. (voor- en achternaam van de cursist)
Frisostraat 4
9717 EP Groningen

Groningen 12 03 2012
Dhr. M. Ritsema
Haje Hotel
Klokmakkerij 1
8501ZS Joure

Betreft: Mijn fotocamera nog in het hotel lag, mvr. G.M. (voor- en achternaam van de cursist)

Geachte heer Ritsema,

Vorige weekend heb ik gelogeerd in het Haje hotel. Toen ik was weer thuis ontdekte ik dat mijn fotocamera lag nog in het hotel. Heb je mijn camera gevonden en kan je opsturen het? Ik zal de verzendkosten betalen.

Met vriendelijke groet,
G. (voornaam van de cursist)

2. Context:
De cursist zit in een traject van B1 naar B2. Onderstaande opdracht is geschreven nadat ongeveer driekwart van het traject doorlopen was. De opdracht luidde:
Vindt u dat het in uw woonplaats iedere week koopzondag moet zijn? Beargumenteer uw stelling in een betoog van 150-200 woorden. Geef minstens twee argumenten voor uw stelling en weerleg één argument tegen uw stelling. (Beersmans en Tersteeg, 2007)

Kunnen mensen zonder koopzondag?

Tegenwoordig kunnen mensen bijna niet zonder winkelen. Ze bestenen veel van hun vrije tijd aan het geld uitgeven. Maar waarom moet dat elke dag gebeuren?
Mensen werken toch niet in dezelfde tijd. Die varieert veel tussen van maandag tot en met vrijdag werken, weekend werken of 's nachts diensten. Daarom

volgens mij zouden ze een kans hebben om eigen keus te maken in waneer willen ze gaan winkelen.

In vergelijking met landen waarin een cultuur meer homogeen is, is Nederland een land met veel diverse culturen. Wat mijn betreft niemand kan gewoon zeggen dat het op zondag niet mag winkelen. Dat is toch maar een eigenschap van een cultuur of religie.

Aan die andere kant het is belangrijk dat idereen krijgt tijd om uit te rusten, ook verkopers.

Al met al een koopzondag iedere week veel te veel is.

› **Bespreek je antwoorden met anderen of post een bijdrage op het forum op de website.**

OPDRACHT 3 FEEDBACK OP MONDELING TAALGEBRUIK

› **Bekijk een opname van een gesprek tussen een docent en een NT2-cursist (zie de link op de site)**.

› **Beantwoord na het bekijken van de filmpjes de volgende vragen:**
- Welke feedback geeft de docent?
- Wat doet de cursist met de feedback?
- Welke feedback zou jij de cursist geven?

OPDRACHT 4 HOE GEEF JE ZELF FEEDBACK?

Ga na welke feedbackvormen jij zelf veelvuldig gebruikt. Zijn er ook feedbackvormen die je niet of nauwelijks inzet? Waarom is dat? Zou je deze feedbackvormen vaker willen inzetten en waarom?
Gebruik bij deze opdracht de link op de site: taaluniecentrum-nvt.org/materialenbank/newPackage/opdracht_33.html

› **Bespreek je antwoorden met anderen of post een bijdrage op het forum op de website.**

Op www.erknederlands.org staan diverse prestaties van NT2-cursisten voor de vaardigheden luisteren, lezen, spreken, gesprekken voeren en schrijven. De site is onder andere bedoeld om te oefenen met het inschalen van de prestaties van de cursisten op de niveaus van het Europese Referentiekader. Je kunt de prestaties ook gebruiken om te analyseren en vervolgens te bedenken welke feedback je op de prestatie van de cursist zou geven.